

GÁLFALVI GYÖRGY

Féleleműző ének

Lehet, Király László számára átok lesz az áldás, hogy nemzedéktársai közül elsőnek lett négykötetes és írószövetségi díjjal kitüntetett szerző, egyelőre azonban remélhetőleg sikerült meggyőznie a legmegátalkodottabb struccpolitikusokat is arról, hogy az évek óta „növekvőként” számon tartott nemzedék visszavonhatatlanul felnőtt. Az esemény nem került nagydobra, az irodalmi időszámítást sem módosította alapvetően (bár a nemzedék körüli csatározások egész irodalmi életünk számára tisztítóúzzil szolgáltak), legfennebb annyi történt, hogy ha a nemzedék legjobbjainak neve szóba kerül, egyre ritkábban emlegetik éveik számát, s egyre gyakrabban a műveiket. Irodalomról lévén szó – a felnőtségnak ez a döntő ismérve. És nem vagyok biztos abban, hogy a közeljövőben nem fogunk-e éveik helyett a műveikről beszélni néhánynak azok közül, akik Királyékkal együtt indultak, s akiket, mert nehezebben sikerült lábra kapniuk, a rangsorolás és skatulyázás iránt feltűnően fogékony irodalmi közvéleményünk – és sajnos egyik-másik nemzedéktárs is --végleg elparentált. (Nyolc éves emlék ágaskodik bennem: véletlenül ott kotnyeleskedtem, amikor egyik neves kritikusunk és még nevesebb költőnk telve jóindulattal és sajnálkozással búcsúztatta „szegény Kányádi Sanyit”, mert „sohasem lesz belőle költő, úgy látszik, ennyi volt benne, s most kiégett, de talán szerkesztőként még használható”. Pár hónap múlva jelent meg a *Harmat a csillagon*...)

I.

Király László első könyve, a *Vadásztánc* a Forrás-sorozat egyik legmaradandóbb értéke. Kötettársai többségétől az különbözteti meg, hogy nemcsak a szerző tehetségét helyezi vitán felül, de – bár természetesen nem lehet kiforrott, egységes egész – a költő arcélét is határozottan körvonalazta, és nem hagyott kétséget a Parnasszusra lépőnek szegzett „honnan jössz, hová mész”-re adandó válasz felől sem. Király inkább önmagának biztatásul, mint hivalkodásból újra és újra idézte „lánctörő lelkű” széppapái emlékét és szülőföldjének embereit.

Ha a Forrás második nemzedékének emberi-művészi credóját akarjuk megfogalmazni, Farkas Árpád és Szócs Kálmán mellett Király László első kötetében találjuk a legtöbb támpontul szolgáló idézetet:

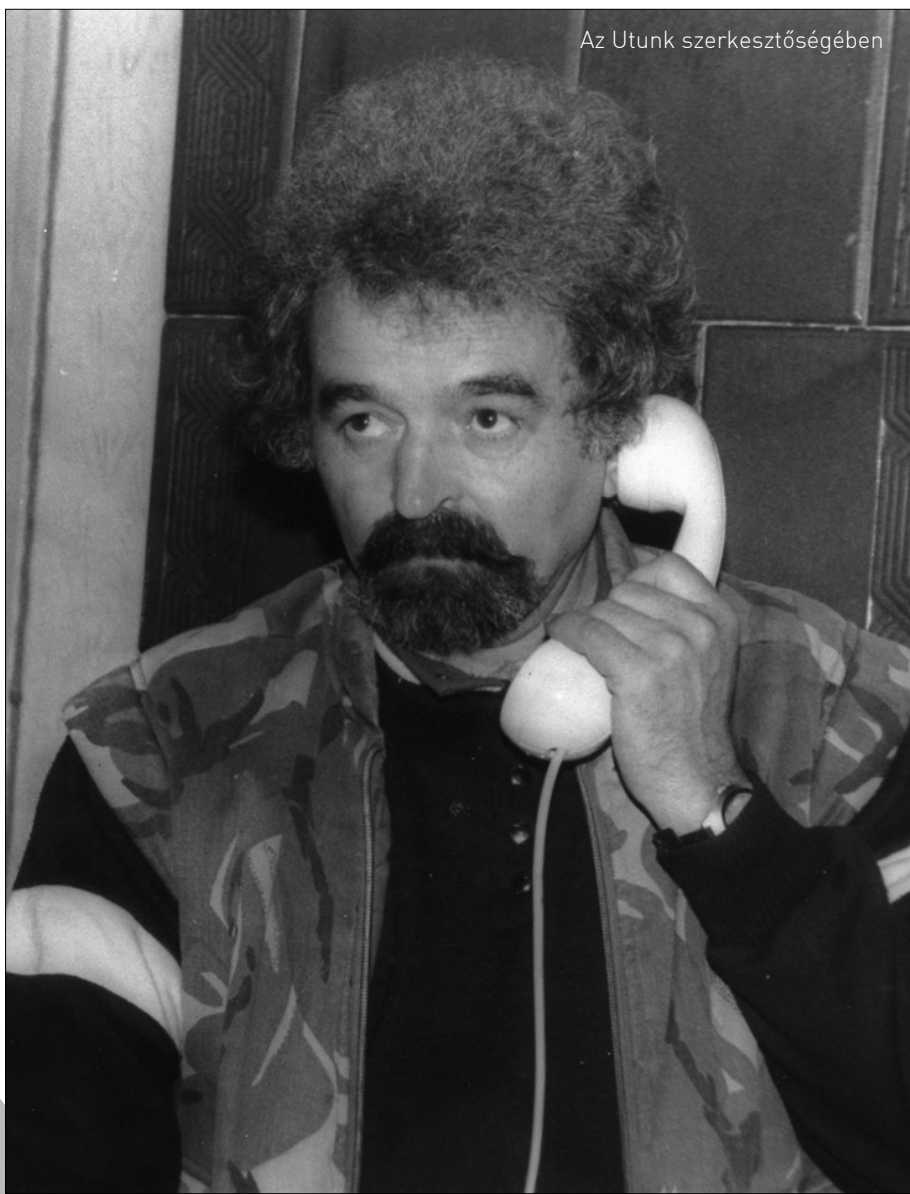
Száguldok
tűzként-felelősen
az emberiség jobb fele köti álmaim
egymáshoz.
Már jöhet bármi
legmerészebben akarom
értük tett útjaim járn!

(*Számadó vers a felelősségről*)

Egyik ars poeticájának címe, Szigorság később epitheton ornansként vonult végig a Király verseiről szóló hírlatokon, s bár általában a vállát veregették érte, első kötete megjelenése előtt akadtak, akik az induló Király – és nemzedéke – hasonló verseitől. paradoxális módon azért idegenkedtek, mert hangvételük számukra ismerősek

tűnt; állítólag az Ötven vers túlságosan is egyenes beszédének az emlékét idézték. A párhuzamba állítás azért volt egyáltalán lehetséges, mert Királyék a negyvenes évek végén induló nemzedékhez hasonlóan, valószínűleg a bárhonnan jövő félreértések elkerülése végett, többször fogalmaztak tételesen, ha eszményeikről vallottak. De ha ezeket a „kinyilatkoztatásokat” nem szakítjuk ki a versek és általában költészetük egészéből, nemcsak a különbségek válnak nyilvánvalóvá, hanem az is, hogy az ércebb hang mögött mindig egy visszafogottabb és messzebb hangzó, költészetbe oldott hitvallás áll. fedezetül. A *Vadásztánc* verseiben kitűnően nyomon követhető, hogy Király – formakultúrájának gazdagodásával párhuzamosan – hogyan tört ki aránylag nagyon rövid idő alatt a szűkkeblűen értelmezett stílus-demokratizmus szorításából. Korántsem a költői alapállás megváltozásáról volt szó, hanem arról, hogy a költői elhivatottságának tudatában, kutatta a lehetőséget, hogy jól s főleg hasznosan sáfarkodjék „előlegbe kapott gyöngyeivel”, sajátos mondanivalóját fokozottabban tudja az általános törvényszerűségek részeként kifejezni, s szabadabb asszociációkkal és egyszersemind a legpontosabb és legteljesebb megfogalmazással mélyebb és tágabb összefüggéseket sikerüljön feltárnia. A *Vadásztánc* utolsó ciklusa, a *Tengerparti város* és azóta megjelent két kötete bizonyítják, hogy költészete ezáltal nemcsak sejtelmesebb, de sugallatosabb is lett.

Az Utunk szerkesztőségében

Tartozom Királynak azzal, hogy bevalljam: egyike voltam azoknak, akik az utóbbi években némi aggodalommal figyelték költői fejlődését, s a *Rendhagyó délután* című kötete, valamint a lapokban megjelent versei alapján néha úgy éreztem: baj történt az iránytűjével. Pontosabban fogalmazva: úgy láttam, pózokat próbál magára, s féltém, nehogy valamelyiket „megtalálja”. Most – hogy a *Ballada a fáradt asszonyokról* legszebb versei legalább annyira belém ivódtak, mint egykor a *Vadásztánc* – már tudom, hogy a hiba nem az ő készülékében volt... Egyszerűen csak az történt, hogy annyiszor elmondtuk már Király verseiről, hogy szigorúak, kemények, tény- és tárgyszerűek, valamint hogy „hangsúlyozott objektíválódást” mutatnak, hogy ebbe a skatulyába aztán sikeresen be is zártuk, s nem akartuk észrevenni, hogy Király költészetének csak egy-egy vonulatát neveztük meg, s a többről nem vettünk tudomást. Márpedig végzetesen tévednénk, még most, harmadik verskötetete után is, ha Királyt kiforrott alkotóként tartanánk számon. Úgy érzem, költészetéről még mindig Lászlóffy Aladárnak a *Vadásztánc*hoz írt tanulmány értékű előszavában mondott ítélete a leghelytállóbb: „Hordozza minden jegyét annak a formai és gondolati alakulásnak, melyben mai hazai költészetünk él – de ugyanakkor nem szerénytelenség megérezni benne, hogy hordozza minden jegyét annak a nagy formai és eszmei vajúdásnak, melyben a jelenkor költészete világviszonylatban ég.” Király, miközben „farsangi maszkok”-ként magára próbálja az ősi balladától a „legavangárdabb” polgár- és esztétapukkasztó formákat, tulajdonképpen nem tesz egyebet, mint keresi a legcélravezetőbb önkifejezési módot. Azt, amellyel tudva tudott, vagy csak sejtett, de mindeddig meg nem fogalmazott igazságokat pontosan úgy ki lehet fejezni, mint azokat, amelyek papírra vetése után maga az alkotó is meg-hökkenve kérdezi: hát ez is bennem volt?

Király költői alapállása nem változott – írtam fentebb, s ez lényegét tekintve így igaz, de már a *Rendhagyó délután* s különösen most megjelent kötete kapcsán lehetetlen fel nem figyelni arra, hogy az egykori hetykeség és (szándékosan) kihívó magabiztosság, ha nem is tűnt el nyomtalanul (hiszen Király egyáltalán nem rejtí véka alá elhivatottság-tudatát), háttérbe szorul, s átadja helyét az illúziókkal és ellenillúziókkal való leszámolásnak.

Ha mi elmegyünk
ki marad itt Napnak
Ösztöneink
mik ilyenné faragtak
elhagyogatnak
hűtlenül
felelőtlen
Törékeny madarak
a gyémánt levegőben

írja *Törékeny madarak* című versében, telibetaláló és feledhetetlenül bennünk vibráló képbe sűrítve a szomorúságot, amiért az éles idő hétpróbája egykor szárnyaló ösztöneinket földre kényszeríti. Kár, hogy a vers e kép után egy sztereotíp felsorolással (A házak / a kutak / a fák / az erdők kiáltnak utánunk) s később egy konvencionális csattanóval veszít feszességéből.

Az örök emberi nosztalgia, mellyel minden nemzedék egykori önmagát és eszméit idézi, Király verseiben is visszatér, legemlékezetesebben talán a mondandivalójához szükséges hangulatkeltő formaelemeket a virágénekekből bravúrosan kiválasztó *A róza emléke* című versében:

Ó rózsza ki porlasz
 az érchegek közül kiviharló
 jégfehér szekerek alatt
 gyöngyös szomorúság
 szép hajnali hívság
 a vasráfok alatt

 Ki elalszol viselős éjre
 de ki pogány-gyönyörű fényre
 ébredtél hajdan virradóra
 Ó rózsza rózsza

Szelíden – de talán megközelítő pontossággal – így fogalmazhatnánk: Király költésze azzal, hogy leszámolt valóság és a vágyak összebékíthetőségének illúziójával (Nem hiheted, hogy végül / léted s vágyad valahogy összebékül. – írja az Idegen városban című versében), fanyarabb, de ugyanakkor mélyebbre látóbb lett. Nem tartom véletlennek, hogy a kötet legjobb darabjai közül nagyon sok a balladák komor hangulatát idézi, mint a *Fébruár*, *Irgalom*, *Havak válása*, *Fény* és mindenekelőtt a hétköznapi riadalmat árasztó *Jeges ár*:

Míg meleg torkunkból
 a beszéd kibomlik
 míg a jeges úton
 hangunk fölaránylik
 addig kéne menni
 csak úgy ebéd közben

 El kéne indulni
 védekezni kéne

télre készülődni
 s fagyra sebre vérre

Azonban újabb egyoldalúság lenne, ha a *Ballada a fáradt asszonyokról* hangvétele-t fordulatnak ítélnénk, hiszen Király költészetében a folytonosság – a megszakítások ellenére – nyilvánvaló, s ezt többek között szerelmi költészetében is érzékelhetjük. Em-lékezzünk csak első kötete címadó versének rövid idilljére:

Csak ültem sokszor míg aludt
 a hunyó parazsat élesztettem
 ha ő van elég az erőm
 farkasok ellen, vadkanok ellen

A motívum elemei – más tartalmi és értelmi összefüggésben – most így térnek vissza:

Vigyázz rám
 nézzél
 marasztalj
 El ne mozduljak innen
 Beszélj hozzám

hogy meg ne halljam
 vadjaim vonítását
 égő erdeimben
 Fordítsd el szemem
 ne lássam
 ahogy zuhannak ropogva
 s be ne rohanjak fáim közé
 őrizd az erőm más harcra
 nagyobbra

(Vigyázz rám)

A sokszor felemlegetett Kassák-hatást, amely Király költészetét érte, nemcsak azért nem tekinthetjük újabb keletűnek, mert már, első kötetében találunk közvetett utalást rá, de (s elsősorban) azért sem, mert Király éppen azt találta meg Kassák emberi-művészi alapállásában, amit versei tanúsága szerint önmagában nagygyá akart növeszteni.

Akit korbáccsal ütnek, annak legyenek acélból a csontjai
 akit elevenen akarnak eltemetni, az támadjon fel
 halottaiból is

Az ember emléke ríkat engem
 az emberé
 aki rombolt és épített
 s amit épített
 az százszor gyönyörűbb lett
 mint az amit földre ontott
 s aki így
 teljessé tudta építeni önnönmagát is

írja inkább egyes részleteiben, mint egészében szép *Támadjon fel halottaiból* című vallomásában Kassák Lajosról.

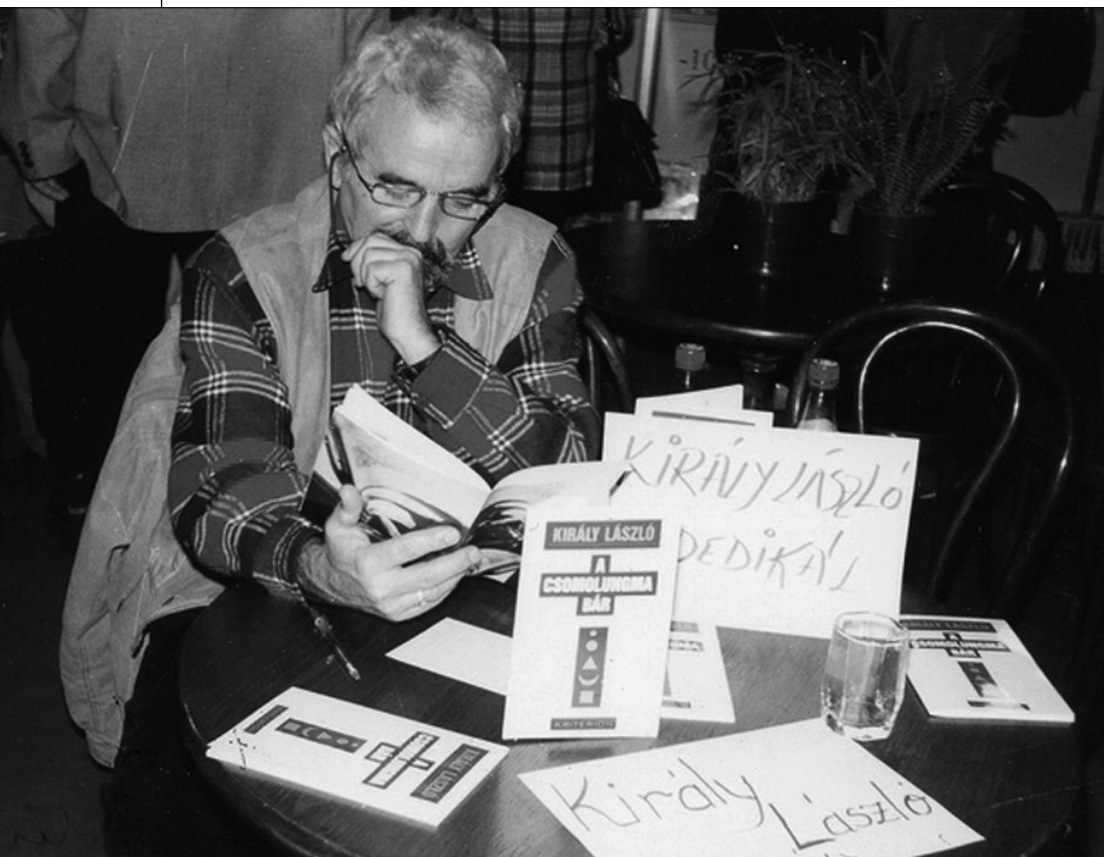
A folytonosság még inkább nyilvánvaló, ha Király újabb verseit az egykor fokozott keménység és meg nem alkuvás felől fogjuk vallatóra. „Amire esküdtem, megteszem” – írta *Dúdoló* című versében, s most, a gondolat és tapasztalat próbái és ellenpróbái után még súlyosabban rímel rá a válasz: .

... egy olcsó ingben
 a végtelenbe átlábolni könnyű
 ha az agyban
 vicsorgó
 elbírhatalan eskü zakatol
 de ki álljon be
 ritka levegőjű
 üres helyre

írja *Elbírhatalan* című versében, s az öngyilkos barátot búcsúztató sorok szinte észrevétlenül nőnek át a legjobb értelemben vett programverssé, amelyben félelmetes pontosan fogalmazza meg az egyetlen megfogalmazható bizonyosságot:

A sereg megy
s ha lassan is de hittel.
féleleműző énekeket bömből

Király önkínzó nyugtalanságában megmutatkozó eszmei következetessége, mellyel minden önandalítást elutasítva, lényegükre mezteleníti le a dolgokat és a történelmi-társadalmi erővonalakat egyaránt, nemcsak elismerésünket érdemli ki, hanem arra a reményre is feljogosít, hogy a formával való viaskodásából egyszer talán új harmónia születik. Egyelőre még sokszor érzünk disszonanciát a költői szándék és a választott

A Csomolungma bár dedikálásakor, 2000-ben

forma között, elsősorban azokban a verseiben, melyekben lírai mondanivalóját „cselekményesíteni” akarja (például a Zsoldos ének a XVI. századból), de a művészi megoldatlanság feszültsége ott kísért prózaverseiben is. A formai kísérletezés néha egészen megdöbbentő eredményhez vezet: a Kőrösi Csoma Sándor útja című – formájában fenyőfát idéző – képerve például többszöri olvasás után is elemeire esik szét. Pedig a fenyőfa igazán kitűnően sikerült. Éppen csak az ihlet és indulat sikkadt el a mesterkelt versépítkezés közben. S ha már akadékoskodunk: nagyon zavarólag hat egy-egy fordulat vagy költői kép többszöri előráncigálása anélkül, hogy az ismétlésnek funkciója lenne. Az Apostolokban például „most indul nyugat felé a lefejezett napraforgótábla”, Az eltemetett hadseregben Viszont „veszett dühvel / rohan Észak felé / a lefejezett / napraforgótábla”.)

Merre tart Király László? Azt hiszem, nemcsak a legkockázatmentesebb, de a legvalószínűbb válasz is az, hogy: újabb keresések felé. Okos tanácsok helyett álljon itt

inkább – kívánság, amit valószínűleg erősen szubjektív ízlésem diktál: a harmóniát keresve úgy billentyűzön végig minden formai lehetőségen, hogy a megszerzett tudás súlyával, a spirálfejlődés törvényei szerint magasabb szinten, Brâncuși letisztultságával térhessen vissza a Kölyökkor, elhagyott ostorok egyszerűségéhez. Hogy valóban megír-hassa „a Küküllő, a Nyárad antológiáját”.

II.

Ha a „dezilluzionista” Királyról egyáltalán hihető lenne akkora naivság, hogy a kiadók kiszámíthatatlanságát figyelmen kívül hagyja, abban is tudatosságot gyanítanak, hogy verskötetével szinte egyszerre jelentette meg novelláit, egyenesen kiprovokálva, hogy a kritika „vers és próza ölekezése”-ként vegye számba könyveit. Bálint Tibor ugyan – egyébként sok részletében lényegre tapintó – bírálatában (Írás, erkölcs, műveltség. Utunk, 1971. március 12.) megdicséri Király elhatároló készségét, s megállapítja, hogy „a líra az indulat szava, a próza az értelemé. Ne keverjük hát össze a szilvát a pofonokkal.” Nos, érzésem szerint Király összekeveri, de nem vagyok biztos benne, hogy akár prózája, akár lírája kárát vallaná például annak, hogy a novelláskötetben közölt *Elégiák az egyedüllétről* című ciklus darabjai legalább olyan szépek prózaversnek is (sőt véleményem szerint szebbek), mint a *Ballada a fáradt asszonyokban* közölt *Az ember emléke*.

Király lírája és prózája, bár mondanivalója más-más közegben vetítődik ki bennük, leginkább talán két, egy tőről fakadó és hol összefonódva, hol párhuzamosan futó, de lényegében egymásra is támaszkodva magasba törő szőlőindához hasonlítható, melyek más-más alakú, de hasonló aromájú termést érlelnek. Nem kell különösebb szöveg-elemzés ahhoz, hogy kimutassuk: egy-egy élménye nemcsak ihletőként szolgált vershez és prózához egyaránt, de szövetükbe is sokszor betű szerinti azonossággal ágyazódott be. A *Hét ballada a gyermekkor mozaikkockáiból* [közül] például hárommal találkozunk novelláiban: „Vidám / a csillagos bika / s a csendőr / ki föbelötte” – *A szigetben* lép újra elénk; „Az öreg Márkus / fegyverrel s lopott pénzzel / a betört ablakú présházban” – egyik legjobb novellájának, az *Életem ideje kezdedben van* címűnek a főhőse; „A kaszával levágott agitátor rettentő sikolya a Felszegen” – *A hetedik nyár balladájában* hasít belénk. A párhuzamokat még sokáig folytathatnánk, de talán elég lesz arra emlékeztetni, hogy a *Santa Maria makettjében* a főhősnek eszébe jut a *Szomorú blues az éjszakában* néhány sora – de már nem emlékszik rá, hol olvasta...

A versbe, illetve prózába emelt élményvilág közösségének és a szövegbeli _egyezéseknek a kiemelésénél sokkal lényegesebb azt hangsúlyoznunk, hogy a kötet egészén érződik: Király prózájában és lírájában nemcsak ugyanaz az értelem és indulat munkál, de ugyanaz a mondanivaló is keresi maga számára a minél pontosabb és lényegretörőbb megfogalmazást. A címadó novella üzenete például – most már a szövegegyezésektől függetlenül – egész sor Király-verssel összecseng, anélkül, hogy bármelyiket ismételné. Ebben a novellában Király újra bebizonyította, hogy hétköznapi egyszerűséggel is lehetünk lélegzetelállítóan modernek, s miközben magától értetődő természetességgel bont időt és formát, a teljes valószínűség illúzióját keltve ülteti egy asztal mellé hősét és tíz évvel idősebb alteregóját – annyira leköti az olvasó figyelmét, hogy észre sem vesszük: varázslatnak vagyunk tanúi. Művészi remeklés ez a novella, s nagyon elevenbe vág figyelmeztetése: álmódzásaink közben suhintuk meg szemünk előtt a lehetőségeket is, melyeket önmagunkban hordozunk, idézzük meg a veszélyeket, hogy tudjuk, mitől kell tartanunk.

Az Életem ideje kezdedben van viszont arról győz meg, hogy Király tudja, mit akar „felrúgni”, ismeri az epikai megjelenítés egyszerűségét, s ha kell, konvencionális eszközökkel a legapróbb részletekig kimunkált prózára is képes – anélkül, hogy korszerűsé-

géből veszítene. Az öreg Márkus sorsa – a történelmi erőknél kiszolgáltatott és eszköz voltában megalázott örök kisember tragédiája, melyet még emlékezetesebbé emel a kitűnő befejezés: Márkusnak még a lázadása sem sikerül úgy, ahogy eltervezte.

A kötet – minden valószínűség szerint – leginkább megszenvedett írása *A hetedik nyár balladája*. (Eredetileg rádiójáték formájában olvastam, azóta újabb két változata járt a kezemben, de sejtésem szerint ennél is több variánsa van.) Jelképesnek érzem Király viaskodását a verseiben is újra és újra visszatérő „fejszés éjszakák” emlékével, hiszen ez írói szándékán túlmenően is érzékelteti, mennyire tiltakoznak néha ösztöneink a józan ész parancsa ellen, amikor az elfogadhatatlant kell elfogadnia, a feledhetlent feledni. Vannak érzelmeink, melyekhez azért ragaszkodunk görcsösen, mert tudjuk: helyüket semmi sem foglalhatja el, az úrt, melyet elmúlásuk hagyta bennünk, sohasem tudnánk kitölteni. *A hetedik nyár balladája* úgy sűrít társadalmi-történelmi tapasztalatot, hogy ugyanakkor röntgen-pontosságú felvétel marad néha értelmes voltukban is értelmünknek ellenszegülő ösztöneinkről

Király prózaíróként is megmarad nyugtalanul kereső, kísérletező embernek, s nyilván a kudarcokkal is számolnia kell. Választott formája néha kicsúszik a kezéből, s hiába próbál úrrá lenni rajta, sehogy sem tudja mondanivalóját a művészi átlényegítés súlyával emlékezetessé tenni. Ez történt véleményem szerint a *Jogod és hatalmad* című novella esetében, s bármennyire is szívem szerint való az írói szándék, nem tudok egyetérteni azokkal, akik a kötet legjobb írásaként jelölték meg. Király – divatos eljárással – bibliai témához nyúl, de érezhetően annyira leköti figyelmét, hogy a történetekben és stílusában biblia-hű maradjon, hogy hőseit nem tudja életre kelteni. Példabeszédéből hiányzik az epikai hitelesség aranyalapja, s bármennyire is rezonálnak bennünk Absolon áthallásokat pendítő szavai, a novella csak abban a meggyőződé-sünkben erősít meg, hogy a bibliai hős is sematikusává válik, ha elmélkedéseiben egy eleve adott tétel keresi a maga igazolását, s ha a mondanivalót hordozó cselekményben nem érezzük az élet lüktetését.

A Santa Maria makettje a maga egészében értelmet és érzelmet egyaránt bizsergető-pepszdító, izgalmas és még többet ígérő próza, s mint ilyen, méltán kapott írószövetségi díjat – bár ezt szívesebben értelmezem úgy, hogy Király egész eddigi tevékenységét jutalmazta. Közölt részleteiben is érdeklődést keltő regényétől várjuk, hogy végleg igazolja Király tehetségébe vetett bizalmunkat.

1971